

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

A. van der Dussen / Hardinxveld-Giessendam

Geèn ondergangsstemming

*„Want zo zegt de HERE der heerscharen,
de God van Israël:*

*er zullen weer huizen, akkers en wijn-
gaarden gekocht worden in dit land.”*

Jeremia 32 : 15

Een tweede minister heeft in de Verenigde Staten gezegd, dat de kans van de mensheid om het jaar 2000 te bereiken één op vier is. Oorzaak? De grote kans op een vernietigende kernoorlog. Dit sombere toekomstbeeld roept bij tallozen een ondergangsstemming op. Aan de ene kant uit die zich in negativiteit. Kinderen ter wereld brengen? Ik peins er niet over, bij zoveel doodsdreiging. Een zaak beginnen? Mij niet gezien; véél te onzeker. Welke zin heeft het leven nog, nu een catastrofe onafwendbaar lijkt? Aan de andere kant uit die ondergangsstemming zich in een kolossale behoefte aan pret en plezier. De mensen rollen van het ene feest in het andere, want, zeggen zij, nù kan het nog. De ernst van de tijd wordt weggespoeld door het lolmaken. Mogelijk is dit ook een achtergrond van de hardnekkige onwil van veel mensen in Nederland om het mes van de bezuinigingen in eigen vlees te zetten. De welvaart werkt als een zoete verdoving tegen de pijn van een naderend wereldeinde. Die verdoving mag tot geen prijs verbroken worden.

Nu is de boodschap van Jeremia 32 deze: de reële dreiging van ondergang moet door christenen wèl serieus genomen worden, maar mag persé niet leiden tot een ondergangsstemming. De gebeurtenissen van dit hoofdstuk spelen zich af aan de vooravond van de ondergang van Jeruzalem. Het leger van Babels koning Nebukadnezar ligt als een wurgkoord om Juda's hoofdstad heen; nog ongeveer een jaar, en de stad zal vallen. De profeet Jeremia heeft in die dreiging het oordeel van God over Juda's zonden herkend, en zijn boodschap was dan ook: probeer deze dreiging niet af te wenden, maar verootmoedig je onder het oordeel van God. Die boodschap werd hem niet in dank afgenomen; men betichtte de profeet van landverraad. Vandaar dat hij in de gevangenis terecht kwam, zoals vers 2 bericht.

Onder die troosteloze omstandigheden krijgt Jeremia van God de opdracht een akker te kopen. Een opmerkelijke opdracht! In een tijd waarin alles op alles moet worden gezet om het vege lijf te redden, vindt met kalme nauwgezetheid, geheel volgens de regels, een handelstransactie plaats.

Waarom? Vers 15 geeft Gods verklaring ervan: „Zo zegt de HERE der heerscharen, de God van Israël: er zullen weer huizen, akkers en wijngaarden gekocht worden in dit land.” De koop van de akker is dus een profetie: het leven in Juda zal niet doodbloeien; er zal straks weer van een levendige handel sprake zijn. Terwijl alles verwoesting en ondergang ademt, moet Jeremia vooruitlopen op een tijd, dat er in Juda weer volop geleefd zal worden. Deze handelstransactie is een getuigenis van een opgewekte toekomstverwachting, en staat daarin haaks op een veel passender lijkende ondergangsstemming.

Haalt de HERE hiermee nu een streep door de eerdere profetieën van Jeremia, dat het oordeel over Juda onafwendbaar was? Beslist niet; Hij staat daar nog pal achter. Maar, zo zegt Hij (vers 42): „Zoals Ik al deze zware rampspoed over dit volk gebracht heb, zó breng Ik over hen al dit heil, dat Ik over hen verkondig.” Toekomst voor Juda dus uit handen van dezelfde God, die het eerst ten onder laat gaan. Zoals het Nieuwe Testament ons leert hopen op een nieuwe hemel en een nieuwe aarde uit handen van dezelfde God, die de tegenwoordige hemelen en de aarde ten vure bewaart tegen de dag van het oordeel (II Petrus 3 : 7).

Het is goed als wij met Jeremia doordrongen zijn van de ernst van het oordeel, van de gerechtvaardigdheid van het oordeel ook. De moeite, die onze wereld heeft om te overleven, moet die ons niet doen denken aan het woord van Paulus in Romeinen 6: het loon, dat de zonde geeft, is de dood? De ondergang, waarmee wij nu zo dreigend gekonfronteerd worden, is het eindresultaat van de zondige oerdrift om als God te willen zijn. Openbaren de toorn en het oordeel van God zich niet hierin, dat Hij de mensen overgeeft aan hun zonde? (Romeinen 1) Welnu, zo beleven wij het als een angstige realiteit van oordeel, dat de mens in zijn duivelse opgeblazenheid zichzelf en de schepping dreigt op te blazen. Wij moeten als christenen de vreselijke ernst van de situatie maar onder ogen durven zien, zónder verdoving: de wereld, die God verwerpt in een als God willen zijn, loopt daarmee een keer op een einde. Dat is geen tragische ontsporing, maar de uitbetaling van het loon op de zonde. Laat de ondergang van deze wereld u niet al te vreemd voorkomen. Misschien is ze nog af te wenden, en halen we het jaar 2000 wèl. Maar dan zijn we er nog niet. De tijd moet echt komen, dat de tegenwoordige hemelen en de aarde zullen vergaan, ondergaan. Dat loon levert de zonde hoe dan ook op. Dat is vastgelegd als Gods oordeel.

En toch — GEEN ONDERGANGSSTEMMING! Wij mogen leven, door Gods genade, als mensen die een stralende toekomst hebben. En daarvan moeten wij getuigenis afleggen; er moet een profetische kant aan ons leven zitten, ook in dit opzicht. Hoe? Door toekomstgericht te leven. Door heel vrolijk kinderen groot te brengen. Door dingen op te bouwen. Niet vanuit een vals optimisme: het zal zo'n vaart

wel niet lopen. Maar vanuit een vast geloof en vertrouwen: de HERE zal het leven opnieuw vestigen. Zo mag je ook als je oud wordt, vitaal het leven genieten zolang dat gaat. Als een getuigenis: ik wacht niet op mijn dood, maar ik verwacht het leven van de toekomstige eeuw. En als het

u soms aanvliegt, de donkere schaduw van het eind van de twintigste eeuw; als u de toekomst niet in durft kijken, vanwege dat donkere gat — bedenk dan dat antwoord van de HERE aan de verbijsterde profeet Jeremia: zou voor Mij iets te wonderlijk zijn? (vers 27).

H. de Jong / Amsterdam

Tussen twee vuren

Over de aard van het Schriftgezag (2)

Aanknappend bij het slot van het vorige artikel kan ik het niet laten nog even door te gaan op het daar genoemde voorbeeld, om de lezer te laten horen wat ds Boersma daartegenin brengt. Ik had dus geschreven dat er in de bijbel twee overleveringen te vinden zijn aangaande de plaats waar moeder Rachel begraven ligt. Gen. 35 : 20 zegt: 'aan de weg naar Efrath, dat is Bethlehem', terwijl 1 Sam. 10 : 2 een plaats aanwijst in het gebied van Benjamin (Zelzah). Ds Boersma, die zijn artikelen-serie de titel heeft meegegeven: „Hoe gaan we om met de Bijbel?“, gaat met dit bijbelgegeven als volgt om: „Ik mag ook bij deze teksten wel verwijzen naar de Korte Verklaring. Dr G. Ch. Aalders maakt zowel op Genesis als op Jeremia opmerkingen die de moeite van het overwegen waard zijn. Hij wijst er op, dat in 1 Sam. 10 : 2 wel als plaats van Rachels graf wordt aangewezen: „aan de landpale van Benjamin“, maar dat dit wel opgevat kan worden als een globale aanduiding in de zin van: in de nabijheid van de grens van Benjamins stamgebied. Terwijl Genesis niet zegt dat Rachels dood en begravenis plaats had in Efrath, maar aan de weg naar Efrath. Wij weten niet hoe groot de afstand was die deze plek van Efrath scheidde.

kerkelijk leven

Daarom hoeft er geen tegenstrijdigheid te bestaan tussen de mededeling in Genesis en die in Samuël.

Dit is nu een duidelijk voorbeeld van wat ik in de vorige artikelen reeks het sjoemelen met gegevens heb genoemd. Er is namelijk geen sprake van dat we de woorden „in het gebied van Benjamin“, zoals we die in 1 Sam. 10 : 2 vinden, kunnen ombuigen tot 'aan de landpale van Benjamin', of 'in de nabijheid van de grens van Benjamins stamgebied'. Vervolgens is het niet waar dat wij de afstand tussen dat Zelzah en 'Efrath, dat is Bethlehem' niet weten, want ten naaste bij weten we die wel degelijk. Zelzah lag namelijk ergens tussen Rama en Gibeah, bekende plaatsen zoals Efrath-Bethlehem. Wij weten dus met zekerheid dat iemand die van Zelzah naar 'Efrath, dat is Bethlehem' reisde, een afstand van ± 15 km moest afleggen en dat hij daarvoor over of langs de grote stad Jeruzalem moest. En zoals het nu grote onzin is om wanneer je in Monnikendam bent te zoeken naar een richtingwijzer waar Abcoude op aangegeven staat, zo met Amsterdam er tussen, zo is het een even grote onzin om in Zelzah te spreken over 'de weg naar Efrath, dat is Bethlehem'. Een blik in een bijbelse atlas had dr Aalders van dit gesjoemel af kunnen houden. Maar je ziet hier duidelijk hoe een theorie van onfeilbaarheid de feiten naar haar hand zet. In naam van de gehoorzaamheid aan de Schrift wordt hier over de bijbel geheerst.

En natuurlijk, daar loopt bij dit voorbeeld geen bloed uit. Maar ik begin zo langzamerhand door te krijgen dat dit soort Schriftbehandeling een onheilspellend voorteken is van hoe iemands verdere theologie er uit ziet, namelijk letterknech-

pastorale notities

DE WET VAN MOZES

Bij het maken van de preken voor de zondagen na het kerstfeest stuit je op de wetten van het oude verbond. Immers, Jozef en Maria volbrachten alles wat volgens de wet der Heren te doen was (Lucas 2 : 39) en dat was dan: besnijdenis, reiniging en lossing. Vele boeken houden zich bezig met de zin van de ceremonies, die daaraan te pas kwamen. De interpretaties lopen nogal uiteen. Misschien mag ik wijzen op een mogelijke tegenstelling tot het heidendom. Zoals je die bijvoorbeeld ook in de „koningspsalmen“ hebt: Niet de bergen en de zeeën zijn goden, nee, de HERE is Koning, in Wiens hand de toppen der bergen zijn en de diepte van de zee. Welnu, als je de boeken doorkruipt die over de oude, animistische godsdiensten handelen, dan valt je op, welk een rol het staal of het

ijzer bij de heidenen speelt. Indonische volken bezweren het stalen mes en dan wordt er geroepen: Zwak het mes, sterk de ziel! D.w.z. laat de kracht van het staal nu op mijn ziel overgaan. Dit werpt wat licht op de bepaling in de wet van Mozes, dat de besnijdenis niet met een ijzeren mes verricht mag worden. Ook mogen altaren niet met ijzer bewerkt worden. En heidenen benutten het bloed van de vrouw en het zaad des mans. Daar zit kracht in! Ze laten het uitvloeien over de akker of op het huis: dat levert vruchtbaarheid op. Een mens kan wat, met staal, met bloed, met sperma. Dat zijn oerkrachten, waarover hij beschikt. Daar zit het leven in; in die drie. Maar de Israëliet, met de wet van Mozes, treedt niet triomfantelijk naar voren met z'n zoon, als bewijs van zijn oerdrift en oerkracht. Hij nadert als een smekeling. Z'n vrouw moet gereinigd worden. Zijn zoon besneden en gelost. De man en vader komt als een sterveling, niet als een levensvorst. Hij is een bidder en hij prijst de kracht van de HERE. Hij bouwt op het bloed van het verbond. Het bloed van een duifje of een lam. Hij leeft bij verzoening, niet bij geweld.

A. H. Algra, Sliedrecht

terig en onverdraagzaam. Het „dogma“ van de onfeilbaarheid van de Heilige Schrift leidt tot letterknechterij, tot onvermogen om te onderscheiden tussen hoofd- en bijzaken. Laat mij ook eens waarschuwen! Ik word altijd maar gewaarschuwd, om niet te zeggen dat men anderen tegen mij waarschuwt. Laat ik dan eens duidelijk zeggen dat ik even bang ben voor mijn waarschuwers: waar blijven zij! En ik denk dat ik voor mijn vrees meer recht heb dan zij voor de hunne. Of slaat het soms ergens op dat men (zoals ds Boersma doet) broeders als dr Oosterhoff, dr Versteeg en ook mij op één hoop veegt met de Schriftkritici van de vorige en van deze eeuw? Men kan toch beter weten? Alleen onverdraagzame letterknechterij kan broeders die gewetensvol aan een probleem werken (stil maar, ze doen ook nog andere dingen!) zo hard van zich afduwen.

—o—

Met het zogenaamde dogma van de onfeilbaarheid van de Heilige Schrift voor ogen is het goed ook eens te letten op hoe de Schrift met zichzelf omgaat. Dan zullen we meer vinden dan de bij ds Boersma telkens half aangehaalde tekst van 2 Tim. 3 : 16: „Al de Schrift is van God ingegeven...“ (Alsof deze plaats ook niet anders vertaald kan worden, zoals de N. Vert. doet. En zeker spreekt Paulus zich hier niet uit voor een rigoreuze onfeilbaarheids-theorie. De tekst heeft dezelfde strekking als het woord in Rom. 15 : 4: „Al wat namelijk te voren geschreven is, werd tot ons onderrecht geschreven, opdat wij in de

weg der volharding en van de vertroosting der Schriften de hoop zouden vasthouden.“ Beide uitspraken hebben betrekking op de Schriften van het Oude Verbond, zoals deze op geestelijke wijze en bepaald niet letterknechterig functioneerden in de jonge christelijke gemeenten). De omgang dus van de bijbel met zichzelf. Onlangs hield ik me bezig met de geschiedenis die in 2 Sam. 6 beschreven wordt: de opvoering van de ark waarbij Uzza, die de ark vastgrijpt, dodelijk getroffen wordt. „God sloeg hem daar om deze onbedachtzaamheid“ (vs 7). Voor die 'onbedachtzaamheid' wordt in 't oorspronkelijk een woord gebruikt dat verder nergens voorkomt én ook in deze betekenis niet vast staat. Slaan we nu het parallel-verhaal in 1 Kron. 13 op, dan blijkt dat de schrijver daarvan met dat woord ook al geen raad geweten heeft en 't maar heeft opgevat als een afkorting van een ander woord. Hij omschrijft: „Hij sloeg hem, omdat hij zijn hand naar de ark had uitgestrekt“ (vs. 10). Nu ben ik me ervan bewust dat als ik zeg: „de schrijver van Kronieken wist met dat moeilijke woord ook al geen raad...“, ik een onreligieuze spreekwijze gebruik. Ik denk dan inderdaad niet aan de Heilige Geest, van wie ook ik belijd dat Hij de eigenlijke auteur van de Schrift is. Toch is het absurd te beweren dat Kronieken een gezagvolle omschrijving geeft van dat ongebruikelijke woord in 2 Samuël 6. Het is met de handen te tasten dat hier *gestikt* is. De Schrift blijkt dus zelf weet te hebben van een rand van onzekerheid.

IN DIT NUMMER

- 9 Ds A. van der Dussen, Géén ondergangsstemming
- 10 Drs H. de Jong, Tussen twee vuren (2)
- 11 H. Langerak, Een leven zonder vragen
- 12 D. W. L. Milo, De Bermuda-Driehoek (slot)
- 13 M. de Klijn, De betekenis van de kunst in ons (dagelijks) leven
- 15 P. C. van Wijk, Terloops...

En ach, als de ogen daarvoor eenmaal open zijn, kom je dat veel vaker tegen, ook wel op een meer ingrijpende wijze. Neem nu de aanhaling in het begin van het evangelie van dat woord uit Jesaja 40, dat het optreden van Johannes de Doper moet typeren: „De stem van een die roept in de woestijn: Bereidt de weg des Heren, maakt recht Zijn paden” (Matth. 3 : 3, Marc. 1 : 3, Luc. 3 : 4 en Joh. 1 : 23). Kijken we nu in Jesaja 40 : 3, dan lezen we: „Hoor, iemand roept: bereidt in de woestijn de weg des Heren, effent in de wildernis een baan voor onze God”. We behoeven ons niet te verkijken op het verschil tussen: ‘een stem van een die roept’ of ‘hoor, iemand roept’, want dat verschil is nihil. Belangrijker is dat de woorden ‘in de woestijn’ van plaats veranderd zijn. Bij Jesaja behoort het tot het ‘weg bereiden’, in de evangelies bij ‘de stem van een die roept’. Er is reden om te doen wat de evangelies doen, maar dan moet je in de daarop volgende parallelle zin de woorden ‘in de wildernis’ („effent in de wildernis een baan voor onze God”) vergeten of onderdrukken of hoe moet ik dat zeggen. Dat is dan ook exact wat in de evangelies gebeurt. Jesaja’s woord wordt dus in de evangelies aangehaald, maar er wordt aan geschaafd. Het citaat wordt pasklaar gemaakt voor de nieuwe situatie van Johannes de Doper, die wel optrad in de woestijn (vandaar: de stem van een die roept in de woestijn) maar wiens werk het toch niet was om *in de woestijn* een weg voor de Heer te banen. Dat laatste deed hij in de harten van zijn hoorders. Ook dit is weer niet zo’n belangrijk geval, maar ik zeg toch dat een dergelijke wijze van omgang van de bijbel met zichzelf zich niet verdraagt met een onfeilbaarheids-theorie. Het kleine belang van historische nauwkeurigheid kan blijkbaar opgeofferd worden aan het hogere belang van het geestelijk gebruik dat de Schrift van zichzelf maakt. Ook dit voorbeeld is met een veelheid van andere te vermeerderen. Maar we blijven dan op hetzelfde niveau.

Liever geef ik nog een voorbeeld dat verder gaat en waar iedere letterknecht zijn nek over moet breken. Ik bedoel de wijze waarop Jakobus, de geestelijke leider van de gemeente in Jeruzalem, bij het gesprek over de toelating van de niet-joden tot de christelijke kerk gebruik maakt van de profetie uit Amos 9. Ik schrijf deze tekst en de aanhaling ervan in Handelingen achter elkaar over. „Te dien dage zal Ik de vervallen hut van David weder oprichten, Ik zal haar scheuren dichten en wat daarvan is ingestort overeind zetten; Ik zal haar herbouwen als in de dagen van ouds, opdat zij beërven de rest van Edom en van al de volken over wie mijn naam is uitgeroepen, luidt het woord van de HERE die dit doet” (Am. 9 : 11, 12). „Daarna zal Ik wederkeren en de vervallen hut van David weder opbouwen, en wat

daarvan is ingestort zal Ik weder opbouwen, en Ik zal haar weder oprichten, opdat het overige deel der mensen de Here zoeken, en alle volken over welke mijn naam is uitgeroepen, spreekt de Here die deze dingen doet, welke van eeuwigheid bekend zijn”. (Hand. 15 : 16-18). We zullen het nu niet hebben over de in formeel opzicht vrije wijze waarop met dit profeten-woord wordt omgegaan, omdat we alleen willen letten op de belangrijkste inhoudelijke afwijking tussen Amos 9 en Handelingen 15: „Opdat zij beërven de rest van Edom en van al de volken over welke mijn naam is uitgeroepen” enerzijds en: „opdat de rest der mensen en alle volken waarover mijn naam is uitgeroepen de Here zoeken” anderzijds. Ieder voelt dat Jacobus (overigens in gedeeltelijke navolging van de griekse vertaling der Zeventig) hier een belangrijke ingreep in de tekst pleegt. Hij heeft zich daartoe gerechtigd gevoeld, hoofdzakelijk omdat er in de oorspronkelijke tekst een woord stond, 'dm, dat gelezen kon worden als 'edom en 'adam (= mens). Nu is er geen twijfel over dat de profeet Amos Edom bedoeld heeft. Maar wat moest Jakobus met Edom dat als volk en land al lang niet meer bestond? Dus koos hij voor 'adam (= mens, mensen) en paste daar de rest van het citaat knap bij aan. Dat had Jakobus nooit kunnen doen als hij aanhangen geweest was van een rigorieuze onfeilbaarheidsleer.

Ik vind trouwens dat bij dit Schriftgebruik, dat de bijbel hier van zichzelf maakt, vooral diegenen goed moeten luisteren, wier lust het is om theologisch te grasduinen op het wijde veld van de onvervulde profetieën en die de gemeente in verbazing brengen met allerlei bespiegelingen over letterlijke vervullingen van bijbelse voorzeggingen die nog op het program van de wereldgeschiedenis zouden staan. „Het staat er toch?”, zeggen ze. Ja, Edom staat er ook, in Amos 9, maar Jakobus geeft aan Edom een nieuwtestamentische uitbreiding tot Adam, mensheid. De Geest die door Amos sprak, ondervond de remmingen van diens beperkte horizon. Nadat echter de Geest is *uitgestort* heeft Hij daar bij Jakobus zo geen last meer van. Maar nog eens, ieder bij wie de letter heerst over de geest moet hier een flauwte van krijgen, zo vrij als de Schrift hier met zichzelf omgaat.

Iemand zal zeggen: „Wat de Schrift met zichzelf doet, geeft ons nog geen vrijbrief”. Ik zou voor dit argument opzij gaan, ware het niet dat ik *mensen* (Jakobus, de evangelisten) hier menselijk aan het werk zie. Zeker, door de Heilige Geest gedreven mensen, maar toch zo herkenbaar dat ik ze in dit opzicht meer naast dan boven mij voel.

—o—

Het leek me goed deze dingen aan de hand van een paar voorbeelden wat nader uit te werken. Want ik heb sterk het vermoeden dat de ge-

meente hiervan eigenlijk niets afweet. Voor haar is de bijbel nog te vaak het uit de hemel gevallen boek, met de aanklevende onfeilbaarheid daarvan. En haar voorgangers stijven haar daarin teveel. Nu ligt de oorsprong van de bijbel ook in de hemel, als je denkt aan de heilsgedachten van God, aan zijn beloften en zijn geboden en aan de daden die Hij voor ons heeft verricht en nog in het vooruitzicht stelt, en vooral aan zijn Zoon die Hij in de wereld gezonden heeft. Zo is de Schrift het *fundament* waarop wij ons levenshuis bouwen. Maar teveel wordt onder ons vergeten dat voor de Schrift behalve het woord 'fundament' ook het woord 'weg' typerend is. De Schrift als weg. Dat wil zeggen dat zij zelf er ons van verhaalt, hoe het heil van God door menselijke geschiedenis, door menselijk begrip, door menselijke vormgeving is heengegaan. De kleine onvolkomenheden die we hier en daar aantreffen, zijn daar de signalen van die we niet moeten weg werken. We zouden die menselijkheid anders zeker vergeten, onder de indruk als we zijn van het goddelijk heil.

En als dan iemand bevreesd zegt: maar zo sla je de weg van de *reductie* in (een schimmig goddelijk heil na aftrek van al het menselijke), dan antwoord ik: dat kan, dat zal ook, maar dat hoeft niet. De *lengte* van de bijbel is daartegen het medicijn; het telkens weer aflopen van die weg om daardoor trefzeker te worden in het aanwijzen van wat de Here ons in zijn Woord voor hier en nu zegt. Het is toch immers zo boeiend en leer-

zaam om het heil bezig te zien *onderweg!* Dan leer je het zo nodige beproeven, het onderscheiden waarop het aankomt (Philip. 1 : 10).

De leer van de onfeilbaarheid bevestigt het *fundament-karakter* van de Heilige Schrift (vandaar dat deze leer thuis hoort in het fundamentalisme) maar ze blokkeert het inzicht in het *weg-karakter* van de bijbel. Beide is de bijbel: fundament en weg, om zo te zeggen: „de rots welke met ons meegaat” (vgl. 1 Cor. 10 : 4). In de wisseling van de weg komt het blijvende van het fundament naar voren. (Vergelijk mijn vroegere beeld van het evenwicht van de rijdende fiets). Dat gebeurt op een moeilijk te scheiden, in-eenkaar-grijpende manier. En toch soms zeer kennelijk. Wanneer Jozua op 't punt staat om *onder toezegging van Gods hulp* Kanaän gewelddadig te veroveren, is daar op eens de flitsende verschijning van de Engel des HEREN die Jozua duidelijk maakt dat zijn campagne wel samenhangt, maar niet samenvalt met Gods bedoelingen. (Vraag van Jozua: behoort gij tot ons of tot onze tegenstanders? Antwoord: *neen*, maar ik ben de vorst van het heil des Heren, Jozua 5 : 13-15). Hier kun je het goddelijke en het menselijke noch scheiden noch vermengen. Historisch lezen van de Schrift leert je relativiseren zonder relativist te worden. Maar de onfeilbaarheid van de Schrift geloven — men kan de bedoeling begrijpen en waarderen, maar het plaatst de bijbel buiten de werkelijkheid en het maakt ons tot onwerkelijke letterknechten. Men wil zo teveel en krijgt daardoor te weinig.

H. Langerak / Utrecht

Een leven zonder vragen

Van de uitgever Kok-Kampen ontvingen we een gedichtenbundel met de bovenstaande titel.

Het is het derde dichtwerk van Klaas van Elsäcker, een voor mij, tot voor kort, onbekend dichter. Tot voor kort, want in september van dit jaar stond er in ALPHA, het viermaal per jaar versijnd evangelisch informatieblad, van de E.O., een interview met de dichter.

Daarin viel te lezen dat hij 43 jaar oud is, lid van de Gereformeerde Gemeente en accountant van beroep. Zijn woonplaats is Vlaardingen.

Op de achterflap van de bundel „Een leven zonder vragen . . .” merkt de uitgever op: Deze bundel mag gezien worden als een paneel van een drieluik, want reeds eerder verschenen: In leven en sterven . . . en Zo ik niet had geloofd . . .

In het interview zegt de dichter over de laatste bundel, die een kleine drie jaar na de eerste verscheen: Ik geloof dat ik in mijn derde bundel mezelf het meest eerlijk ontladen heb. Het is een enorme aarzeling om je meest diepe gedachten aan het papier toe te vertrouwen. De eerste twee bundels zijn ook wel persoonlijk, maar er zit verlegenheid met de derde meer afstand in. In de laatste bundel heb ik veel problemen verwoord waar ik van jongsaf aan mee heb geworsteld.”

Nu, dat is in de bundel goed te merken. Je proeft er de sfeer in van de Gereformeerde Gemeente waar vooral de vraag: Is mijn geloof wel echt, ben ik wel uitverkoren? een steeds terugkerende strijd geeft.

Aan het begin van de bundel, waar de dichter zich voorstelt, is dat al heel goed te merken.

„Miserere”

Ik, Klaas van Elsäcker, ik stel me aan u voor
Ik die nog voor de oorlog werd geboren
Ik die het veilig waterleven had verkoren
Ik stierf reeds duizend doden voor ik het verloor

Ik werd in zonde en ongerechtigheid geboren
Als brandhout voor de hel lag ik verloren
Omdat ik van geen redding noch genade las
Bad ik: ik wilde dat ik niet geboren was . . .

Op de volgende bladzijde begint zijn eerste gedicht.

I

Ik was nog jong, een jaar of tien
Toen het besef mij raakte, dat ik misschien
Een kind van God kon zijn, of niet

’t Lag alles vast in ’t eeuwig welbehagen
Natuurlijk mocht ik wel om redding vragen
Maar ’t leek toch maar een kans van één op tien

Al dichtend vertelt hij dan hoe hij zijn best heeft gedaan om God te behagen door veel te bidden en keurig te leven. Zo reist hij, als hij in dienst is, ’s zaterdags heen en terug naar de kazerne. Op zondag in ’t militair tehuis wordt er door hem niets gekocht.

Ik was nog jong, een jaar of negentien
Toen ik nog steeds besepte, dat ik misschien
Een kind van God kon zijn, of niet

In het derde deel van dit gedicht vertelt hij over zijn bekering.

3.

Ik deed belijdenis van wat de kerk beleet
En leefde voort alsof Gods Zoon niet leed
Want ik vermeed Hem zomaar aan te nemen

Toen kwam de dag, toen stond ik oog en oog
met God Die naar de aarde overboog
In Christus Jezus schonk Hij mij geloof

Ik was nog jong, de twintig gepasseerd
Toen zag ik het wat God mij had geleerd
Slechts te geloven wat Hij heeft beloofd

Nu ben ik ruim de veertig gepasseerd
En elke dag word ik opnieuw bekeerd
En elke dag heb ik iets afgeleerd

Ik was nog jong, straks ben ik grijs van haar
Nog achtervolgt een stem mij straf en zwaar
Misschien, misschien, „het gaat niet zomaar . . .”

U bemerkt het, ook na zijn bekering blijft er de strijd. Er blijft altijd zoveel te vragen dat er eigenlijk maar één verlangen overblijft, het verlangen naar:

Een leven zonder vragen

In lichterlaaie vlamt de pijn
Meedogenloos getroffen vuur
Verkoolde aarde brandt in mij
Etmalen van vierentwintig uur

Het leven is het sterven moe
Een rups ontpopt tot vlinder
Een mens verlangt naar oorsprong toe
Ver, hoog, bij God, daar ginder

Straks ben ik waar ik wezen moet
O wonder boven wonder goed
Een leven om te dragen

Straks leef ik wat ik leven moet
O durven willen doet je goed
Een leven zonder vragen

Zo zijn we weer bij de titel van de bundel. ’t Is naar mijn mening een fijn boekje. Laat ik eindigen met het laatste vers eruit:

Er komt een dag
Dat niets mij zal weerhouden
Mij uit te leven als een kind
Ontspannen dansen, zingen, spelen
Gul alles van een ander velen
Als Jezus zijn die mensen mint

Zoals gezegd, de bundel is een uitgave van Kok-Kampen.

D. W. L. Milo / Dalmally

DE BERMUDA-DRIEHOEK (slot)

De voorafgaande waarnemingen behoeven niet allemaal voor waar en onomstotelijk te worden aanvaard. In de spanning van het ongewone, zelfs vreesaanjagende, faalt ons waarnemingsvermogen dikwijls. Maar toch zijn de getuigen niet van gisteren. Reeds Columbus rapporteerde dat hij in de Sargasso-zee – om het precies te zeggen op 15-9-1492 – een enorme vuurpijl door de lucht zag schieten en in de oceaan verdwijnen. Het heeft hem en zijn mannen met schrik vervuld. – Ook rapporteerde Columbus dat enkele dagen na het vuurverschijnsel het kompas op onverklaarbare wijze gestoord werd, wat zijn mannen als een slecht voortekenen zagen. Precies zoals in vliegtuigen en schepen de kompassen boven zekere afgronden dol worden. – Nog even Columbus. Hij zag op 11-10-1492 voor de eerste keer wit lichtgevend water bij de Bahama’s, twee uur na zons-ondergang. De 6 vliegtuigen die December 1945 verdwenen hebben in hun laatste radioboodschappen gesproken over het „witte water”. En de astronauten, die hun reis naar de maan begonnen, zagen als laatste teken van de donkere aarde . . . de lichtgevende waterstrepen van de Bahama’s, welke ze in opdracht van Cape Kennedy speciaal moesten waarnemen.

En om nog iets heel anders te noemen: Aristoteles vroeg zich 350 jaar v. C. af, waar ter wereld de palingen wel kuit zouden schieten – dat was toen nog een wetenschappelijk mysterie. Sedert kort weten we het antwoord: alle palingen ter wereld die de reis overleven komen naar de Sargasso-zee (die deels in de Bermuda-driehoek ligt), om kuit te schieten en te sterven. Daarvandaan trekken de jonge palingen de wijde wereld in, daarheen trekken ze later terug om kuit te schieten en te sterven. Het is merkwaardig dat deze bekende maar myserieuze vis verbonden is aan deze bekende maar mysterieuze zee.

—o—

Inderdaad moet het aardmagnetisme in de Driehoek ongewoon zijn. Alleen daar (en in de Japanse zee) ligt het magnetische Noorden gelijk aan het absolute Noorden. Daar wordt aan gedacht, wanneer van magnetische stormen gesproken wordt, die kompassen dol maken. Maar al zouden de raadsels van de rondtollende kompassen „verklaard” zijn, dan is er nog geen reden genoemd, waardoor schepen en vliegtuigen worden weggezogen.

Hier komt iets bij. Een opmerkelijke theorie is, dat de mens een kunstmatig magnetisch veld zou kunnen scheppen, waarin mensen en dingen zouden moeten verdwijnen. Inderdaad zijn door de Amerikaanse marine experimenten gedaan, waardoor mensen en tenslotte een heel schip verdwenen en teruggebracht zijn; bedoeld is het zogenaamde Philadelphia-effect van 1943. Bij een van die experimenten is het verdwenen schip elders gezien. Men is geheimzinnig met het rapport en voor diverse mensen heeft het experiment een slechte afloop gehad. Maar de vragen rijzen: is verdwijnen uit het oog ook verdwijnen uit deze wereld? Is verdwijnen uit de ruimte ook verdwijnen uit de tijd? Is er dus een overgang mogelijk naar een vierde dimensie, die naast onze drie dimensies van breedte, lengte en hoogte moet bestaan? Is er een overgang terug mogelijk? Hangt deze verdwijning, indien veroorzaakt door magnetische stormen, ook samen met geconstateerde veranderingen in tijd en ruimte? Sommige vliegtuigen kwamen onwaarschijnlijk veel te vroeg aan; een ander vliegtuig verdween tien minuten van de radar, kwam tien minuten te laat aan terwijl alle uurwerken aan boord tien minuten bleken achter te lopen.

—o—

Er is ook een groep mensen, die de verschijnselen aan Ufo’s toeschrijft: aan unidentified flying objects, vliegende schotels zoals wij zeggen. Deze zijn met name in de laatste jaren zoveel en door miljoenen mensen waargenomen, dat wij „ermee moeten leven”. En inderdaad komen ze in de Bermuda-Driehoek buitengewoon veel voor, zowel in de lucht als onder water. Wij noemen de raketbases op Cape Kennedy of Cape Canaveral, op de Oostkust van Florida, also vlak bij de Driehoek. Bij de afvuring van ruimteraketten, bijzonder van de Gemini 4 en 7, zijn ze als lastige pottenkijkers ervaren. Op 10-1-64 kwam een Ufo in de baan van een Polaris-raket; de radar volgde hem 40 minuten lang. De Apollo-12 werd op zijn maanvlucht gedurende 132.000 mijlen geëscorteerd door twee Ufo’s, een voorop en een achteraan. Later zagen de astronauten opnieuw een helder licht, sterk als de ster Venus, dat tien minuten tussen hen en de aarde bleef.

Niemand kan met zekerheid zeggen wat Ufo's zijn, waar ze vandaan komen en wat ze van ons willen. Maar langzamerhand dringt de gedachte naar voren, dat ze geen aardse bewoners bevatten en technisch onvergankelijk hoger staan dan mensen tot nu toe bereikten. Zij kunnen bijvoorbeeld op grote afstand sterke energie afgeven, waardoor een achtervolgend vliegtuig verpulverde. Zij kunnen zowel stilstaan als hoge snelheden bereiken. Niet zelden zijn ze als zwevende lichten signaleerd.

Zou Columbus er een hebben gezien? Lach niet om die vraag, want in de Egyptische annalen staat een waarneming vermeld van Toetmosis III, een Farao uit de 18de dynastie, die alleen aan een Ufo doet denken. Soortgelijke waarnemingen zijn beschreven bij Alexander de Grote, Aristoteles, Plinius, op de Hawai-eilanden, in India en Peru, om maar wat te noemen.

Inderdaad hebben diverse mensen in nood in de Driehoek boodschappen uitgezonden, die aan een bewuste aanval doen denken. Een Japanse vrachtboot Rafaka Maru, die in 1924 tussen de Bahama's en Cuba verdween, seinde in bloemrijk Japans: „het gevaar is nu als een dolk — kom snel — we kunnen niet ontsnappen”. — Bij de bekende vliegcrash van December 1945 klonk het laatste radiosein: „het lijkt wel of we” — „we gaan wit water binnen” — en de commandant, die plotseling het commando overdroeg, seinde aan zijn mannen: „kom me niet achterna” — „ze zien eruit alsof ze uit de ruimte komen”.

We spraken al over bewust achterhouden van gegevens door regeringen, die publicatie ongewenst achtten. De laatstvermelde zin uit 1945 kwam pas in 1974 in de publiciteit. Reeds tijdens de ramp in 1945 hadden diverse amateurs brokstukken opgevangen en doorgegeven. Daardoor ontstond behoefte aan betere rapportage. Door ouders van verdwenen militairen is pas in 1974 bereikt, dat het geheime rapport over de ramp openbaar werd. Daarin kwam de zinsnede voor: „kom me niet achterna”.

—o—

Sommige mensen denken aan restant-invloeden van vroegere culturen, die onder water verdwenen zijn. Men denkt uiteraard aan het verloren gegane Atlantis, een gebied dat tussen Spanje en de Azoren moet hebben gelegen en waaraan de Atlantische Oceaan zijn naam dankt. Daarvan zouden enorme krachtbronnen zijn blijven bestaan, die van tijd tot tijd

slachtoffers maken. Bij die krachtbronnen denkt men aan de onbekende energiebronnen, die de zware steenblokken van de Egyptische pyramides en van Indiase en Peruaanse gebouwen gestapeld hebben, bouwwerken, die vandaag nog niet met mensenhanden kunnen worden gemaakt.

Anderen houden zich bezig met de hogere fysica en spreken van gebieden met „anti-materie”. Deze gebieden, wier bestaan nog theoretisch is, zouden bij contact met materie bijzonder hoge magnetische stralingsenergie vrijgeven. Reeds een halve eeuw is men hiermee bezig en Einstein moet er een behoorlijk aandeel in hebben gehad. Het is een wetenschap, waarover alleen ingewijden ons verder zouden kunnen inlichten — hetgeen zeker op prijs zou worden gesteld. Zulke gebieden worden op een aantal sterren verondersteld aanwezig te zijn. Maar kunnen ze ook onder de zeebodem liggen?

Eindelijk nog een mededeling over de andere zeer diepe zee op deze aarde, waar soortgelijke verschijnselen bekend zijn geworden. Het is de Japanse Zee, ten Oosten van de Japanse eilanden. Ook daar moet een magnetisch nulpunt bestaan. Ook daar trekken verdwijningen sterk de aandacht. Dat bracht de Japanse regering er in 1955 toe, een schip met experts naar de „duivelszee” te zenden voor plaatselijk onderzoek. Het schip heette Kaiyo Mau nr 5 en uit de verleden tijd begrijpt u dat het schip niet meer bestaat. Het gezelschap heeft namelijk de „duivelszee” doorkruist en de verschijnselen onderzocht... totdat het met schip, instrumenten en al, spoorloos verdween!

—o—

De opsomming van het voorgaande, verre van volledig, geeft enige indruk van de geheimzinnige en gevaarlijke krachten, die in de Bermuda-Driehoek werkzaam zijn. Wij zien geen kans u een aannemelijke verklaring voor te leggen, of maar een poging daartoe. We moeten opnieuw vaststellen dat de mens, die, naar Goethe zei, het „so herrlich weit gebracht” heeft, nog maar heel weinig weet en de krachten van de „natuur” niet baas kan. Dat moge die mens nederig maken en ontzag bijbrengen voor de Schepper van hemel en aarde.

Want het enige dat we absoluut zeker weten is, dat wij in Gods hand leven en dat niemand ons daaruit kan rukken.

M. de Klijn / Amsterdam

De betekenis van de kunst in ons (dagelijks) leven

De kunst

Tot nu toe hebben wij over 'kunst' gesproken en ben ik van de veronderstelling uitgegaan dat iedereen weet waar ik het over heb, althans een vermoeden heeft van wat ik bedoel. Als wij nu nader willen omschrijven, ja, willen definiëren wat kunst is — in ontologische zin — dan stuiten wij direct op grote moeilijkheden omdat in onze samenleving fenomenen van volstrekt verschillende aard zich wel degelijk „kunst” noemen of laten noemen.

Ik denk dan bijvoorbeeld aan de intellectualistische conceptual-art waarbij het vooral om de idee van een kunstwerk gaat en niet om de materiële uitvoering, of de magische rituelen van de body-art waarbij het lichaam van kunstenaar het centrum van de belangstelling is, of het „gebeuren” tussen de kunstenaar en zijn publiek, de spanning of de atmosfeer, ik kan denken aan de extreem geabstraheerde vorm- en kleuronderzoekingen van zero, de minimal art of de zgn. „arte povera”, of aan de programmatische eenvoudige schilder- en tekenbewegingen van de zgn. „fundamentele schilderkunst” en ten slotte aan „de nieuwe figuratie” die tegenwoordig weer opgang maakt.

Zijn al deze uiteenlopende stijlen en richtingen wel onder één noemer te brengen? De ontwikkeling wijst juist naar de tegenovergestelde richting: iedere kunstenaar zijn eigen stijl en -isme.

Het Groot Woordenboek der Nederlandse Taal van Van Dale maakt het ons niet veel gemakkelijker door maar liefst 9 verschillende woord-betekeningen te geven:

1. vak van kennis of studie, wetenschap;
2. kennis dienstbaar gemaakt aan de praktijk, vaardigheid, bekwaamheid;
3. de bijzondere manier om iets te verrichten of tot stand te brengen;

4. volgens bepaalde regels beoefende verrichting, vak;
5. enkele handeling die door oefening of gaven verricht kan worden;
6. het vermogen van de kunstenaar en de toepassing daarvan; het vermogen dat wat in geest en gemoed leeft of daarin gewekt is tot uiting of voorstelling te brengen op een wijze die schoonheidsontroering kan veroorzaken;
7. elk der vakken die door kunstenaars beoefend worden;
8. collectieve voortbrengselen der kunst;
9. wat door mensen is gemaakt in tegenstelling met de natuur of het natuurlijke (de schepping of het geschapene, MdK).

In al deze betekenissen is zeker wel iets waars te ontdekken, maar algemeen geldig kan geen enkele genoemd worden. Het blijkt namelijk dat iedere cultuur of iedere cultuurfase zijn eigen omschrijving en opvatting van kunst heeft geformuleerd en verdedigd, zodat een definitie blijkbaar noodgedwongen cultuurbepaald is.

In onze samenleving die door haar pluriformiteit het niet meer kan opbrengen om één definitie of opvatting van kunst zaligmakend te verklaren, zijn wij in een ander uiterste vervallen. Zóveel verschillende — en vaak ook tegenstrijdige — zaken werden kunst genoemd, dat het begrip kunst tegenwoordig letterlijk ALLES kan inhouden en daarom ook NIETS meer betekent, inhoudloos als het is geworden. Maar behalve dat kunst verschillende zaken kan betekenen, bedoelen kunstenaars er vaak ook geheel verschillende dingen mee, beogen zij iets anders, worden zij door verschillende motieven gedreven. Om maar bij de meest maatschappijkritische kunstmotivering te beginnen: er zijn kunstenaars die zich ten doel gesteld hebben (schijn)zekerheden, (vastgeroeste) gewoonten en (achterhaalde) normen te ontmaskeren. Men zet op zijn minst vraagtekens bij bepaalde maatschappelijke verschijnselen. Niet zelden propageert men d.m.v. de kunst nieuwe waarden, normen en leefpatronen. Deze vorm van kunst is veranderingsgezind, revolutionair gezind en oefent derhalve een vorm van maatschappijkritiek uit welke opkomt voor vrijheidsidealen, emancipatie van misdeelde minderheidsgroepen, bevrijding van de sexualiteit of de vrouw in het algemeen etc., zoals de feministische kunst doet. Het is een vorm van kunst die zich niet alleen bedient van een ideologie, maar zichzelf ook en dienste stelt van een bepaalde ideologie. Kunst is MIDDEL, zeker geen doel in zichzelf.

Een geheel andere motivering van kunstenaars is het op zoek zijn naar en vinden van nieuwe uitdrukkingsmogelijkheden, nieuwe beeldtaal, het opsporen van onvermoede, onverwachte, 'nieuwe' of 'in vergetelheid geraakte' aspecten van de zichtbare (of onzichtbare) werkelijkheid.

Wéér een andere motivering is het zich uitsluitend bezig houden met beeldende optische, visuele, esthetische, fenomenen, waarbij heel sterk het „autonome” van de beeldende kunst naar voren komt, en tegelijkertijd haar eigen „relatieve” waarde vrijheid, haar volstrekt eigensoortig taalgebruik.

Tenslotte is er dan nog een motivering te noemen welke de beschouwer tot verwondering, tot ontroering wil brengen, tot gevoeligheid en persoonlijke zelfkennis, zelfinzicht of meditatie wil leiden.

Noch over het wezen van de kunst, noch over haar betekenis, noch over haar functie, noch over haar werking zijn de geesten het vandaag eens. Het begrip kunst zou ofwel afgeschaft, ofwel opnieuw geformuleerd moeten worden. Voor dit laatste is veel te zeggen maar daarmee zijn de problemen de wereld nog niet uit, want ook de kwestie van de kwaliteit, de persoonlijke visie, de communicatieve waarde en het normatieve van het kunstwerk, zijn verre van eenvoudig te beantwoorden.

Toch kan ik mij vrij goed vinden in de omschrijving die Johan Maurits Dirken, hoogleraar aan de T.H. te Delft van de kunst heeft gegeven. Hij stelt dat kunst een uniek gegeven is en een doel op zich, als verdieping van het menselijk beleven, als vormgeving van het gevoel, als communicatie van allerlei individuele waarden, als symbolisering van het nauwelijks verwoordbare. Kunst is z.i levensnoodzakelijk, omdat het een van de weinige manieren is waarop je „dingen” enigszins intensief kan beleven. De kunstenaar werkt dan ook als een soort tegenwicht tegen de eenzijdige rationaliteit, de technische of commerciële functionaliteit en uniformiteit, en tegen verstarring en gevoelsslijtage. (Vgl. Kunstonderwijs 4e jg. 1980 augustus, pag. 3).

De nadruk op de verdieping van het menselijk beleven, het intensief beleven van de dingen is mij uit het hart gegrepen. Ik geloof ook dat dat een wezenlijk element van kunst uitmaakt. Maar het typische van de kunst is dacht ik niet zozeer de diepgang der beleving zelf, maar juist het vermogen om tot 'Gestaltung', tot ver-beeld-ing, tot vormgeving daarvan te komen. Dat is zeer beslist een aangeboren vermogen, maar niettemin ook een vermogen dat geleerd en ontwikkeld kan worden. (Vgl. Exodus 35 : 34).

In diezelfde vormgeving zijn kwaliteitsniveau's aan te brengen – niet ieder kunstwerk is van hetzelfde hoge gehalte als zgn. meesterwerken. Bovendien kan kunst ook door niet-kunstenaars, niet-specialisten geapprecieerd worden. Waarom? Omdat het in de kunst m.i. gaat om de directe visuele uitdrukking van het menselijke leven dat wij van God hebben gekregen – juist op het punt van die menselijkheid is de kunstenaar ook voor anderen aanspreekbaar, en kan zijn werk verstaan worden.

Kunst is dus een levensbeaamd fenomeen, een soort ja-woord op de vreugde van het voor-Gods-aangezicht-mogen-bestaan. Zij doet dat met kracht en overtuiging, maar vooral met behulp van klanken, woorden, beelden of bewegingen die kenmerkend, samenvattend, algemeen geldend en symboliserend zijn omdat zij juist het essentiële tot uitdrukking brengen, de eenheid uit de veelheid weten te abstraheren en tot vorm weten om te zetten.

De Bijbel is heel duidelijk als het gaat over het talent, het zgn. aangeboren vermogen tot visualiseren van de kunstenaar. In Exodus 31 lezen wij van Bezaleel en Aholiab die van Gods Gees vervuld werden, met wijsheid, inzicht en kennis om allerlei ontwerpen te bedenken en die uit te voeren in goud, zilver en koper. Dus tóch iets voor specialisten? (Vgl. Ex. 35 : 30-Ex. 36 : 2).

Toch spreekt de Bijbel op vele plaatsen ook volkomen vanzelfsprekend op een geheel andere wijze over kunst. In ieder geval haalt de Bijbel het begrip „kunst” weg uit de sfeer van het ivoren toren kunstenaarschap, uit de sfeer van de genie-cultus, uit de sfeer van de anarchistische avantgarde, weg uit de sfeer van de vrijblijvende autonome aesthetica en wel het méést nadrukkelijk WEG UIT DE SFEER VAN DE AFGODISCH BEELDEN-DIENST.

Om te beginnen wordt voor het kunst-ambacht in het N.T. het woord „techne” gebruikt, dat in dezelfde sfeer ligt als de zgn. artes mechanicae in tegenstelling tot de zgn. artes liberales, waartoe de kunst in de Renaissance werd gerekend (denk aan grote meesters als Raphael, Titiaan, Leonardo da Vinci en Michaelangelo!).

Al de kunst een ambacht is, dan is het een normaal menselijk beroep als ieder ander en verdient het eenzelfde respect als ieder ander (degelijk) beroep. Daarmee wordt namelijk tegelijk gezegd dat kunst niet autonoom, maar altijd functioneel, dienend is. Kunst is sociaal en niet vrijblijvend of individualistisch. Kunst is ook gemeenschap-stichtend – maatschappij-bevestigend zouden wij thans zeggen. De Bijbel kent eigenlijk niet het begrip „vrije” kunst zoals wij die zijn gaan waarderen en gebruiken, maar eerder zoiets als „toegepaste kunst”. Kunst en kunstenaars zijn in de Bijbel dan ook geen superfenomenen wie een uitzonderingsbehandeling te beurt vallen, maar evenmin onbruikbare irrelevante elementen in een samenleving die 't wel zonder hen meent te kunnen stellen. Op zichzelf brengt deze onderscheiding „kunst als ambacht” de zaak wel enigszins tot hanteerbare proporties terug, maar daarmee is de zaak niet afgedaan. In Handelingen 17 : 29 lezen wij namelijk dat Paulus stelt: Daar wij dan van Gods geslacht zijn, moeten wij niet menen dat de Godheid gelijk is aan goud of zilver of steen door menselijke kunstvaardigheid gesneden of bedacht.

„OPBOUW” – ook nu weer een „Witte raaf”

Het opschrift boven dit stukje slaat niet op de inhoud van ons blad; goede wijn behoeft immers geen krans.

Waar het wel mee te maken heeft is de abonnementsprijs die nu voor de tweede achtereenvolgende keer door het bestuur ongewijzigd is vastgesteld op f 40,- per jaar, resp. f 21,- per halfjaar.

Niemand zal het ons euvel duiden dat dit besluit ons als bestuur een zekere voldoening heeft gegeven.

Hoewel we maar een kleine vereniging zijn, trachten we toch door deze handelwijze de door onze regering voorgestane, en o.i. noodzakelijke versoering te steunen. We gaan daarin zelfs boven de regering uit, want ondanks een verhoging van o.m. de portokosten blijft onze abonnementsprijs gelijk, en in een soortgelijk geval zou men vroeger tegen iemand zeggen: je bent nog roomser dan de paus (maar die mogelijkheid bestaat nu niet meer).

Bij het nemen van dit bestuursbesluit hebben we in ons achterhoofd gehad de door ons geplande actie tot verhoging van het aanal abonne's, in verband waarmede U bij de U gezonden accept-girokaart een insluiter hebt ontvangen voor het opgeven van nieuwe aspirant abonne's. We zouden het erg fijn vinden wanneer U bij het ontvangen daarvan spontaan zou uitroepen: ja, natuurlijk!

Daarmede hopen we te bereiken dat de exploitatie van ons blad op een gezonde basis zal blijven berusten.

Voor Uw medewerking zeggen we U bij voorbaat hartelijk dank.

Namens het bestuur

van de Geref. Persvereniging „Opbouw”,
P. Blok, penningmeester

Het gedeelte van Handelingen 19 : 21-40 over de zilversmid Demetrius houdt m.i. daar rechtstreeks verband mee. Er ontstond namelijk grote opschudding inzake DE WEG, nml. die de gelovigen hadden te gaan. Omdat Paulus heeft gezegd dat de goden die met handen worden gemaakt geen goden zijn, komen Demetrius en andere ambachtslieden in opstand omdat zij vrezen dat hun tak van arbeid niet meer in tel zal zijn, en ook dat het heiligdom van de godin Artemis zal worden ontlusterd. Met een beroep op de algemeen verbreide afgoderij probeert Demetrius en de zijnen dus zijn inkomsten en welstand veilig te stellen.

De vraag of men als christen een kunst-ambacht mag beoefenen komt hier dus aan de orde. Paulus verbiedt m.i. echter niet het kunst-ambacht als zodanig maar de afgoderij in wier dienst deze tak van arbeid staat.

M.a.w. de doelstelling, het kader waarin gewerkt wordt, zo men wil: de cultus die ermee bedreven wordt, is verkeerd. Er worden afgoden mee vereerd – en vaak viel dit in de praktijk van deze afgoderij zó uit dat het afgodsbeeld ZELF als een afgod werd vereerd, zodat de afgod en het afgodsbeeld samenvielen.

Iets soortgelijks als wij in Openbaring 18 over de val van Babylon lezen. In deze stad zijn de kooplieden der aarde rijk geworden uit de macht van haar weelderigheid. Hier staat de kunst in dienst van de commercie en de hebzucht – eveneens als afgodische machten te typeren.

Wat wordt (christen)kunstenaars over Babylon voorgehouden?

Weest vrolijk over haar, gij hemel en gij heiligen, en gij apostelen en profeten, want God heeft uw rechtzaak tegen haar berecht. In Openb. 18 : 22 lezen wij: Zó zal Babylon met geweld geworpen worden, de grote stad, en zij zal nooit meer gevonden worden. En geen stem van citerspelers en zangers, van fluitspelers of bazuin blazers zal meer in u gehoord worden en NIEMAND DIE ENIGE KUNST BEOEFENT ZAL MEER IN U GEVONDEN WORDEN... want door uw toverij werden alle volken verleid; en in haar werd gevonden het bloed van profeten en heiligen en van allen die geslacht zijn op aarde.

De uitspraken van Jesaja, Ezechiël, Hosea, Zacharias en andere profeten sluiten wat Gods oordeel betreft over afgoderij en afgodsbeelden hier geheel bij aan en de conclusie die wij hieruit kunnen trekken is dan ook deze: dat het zeer van belang is te weten vanuit welke mentaliteit een kunstwerk tot stand komt – dat is te ZIEN – en in dienst van welke machten hij staat.

Een derde punt van belang lijkt me hoe de Bijbel spreekt over (aesthetische) schoonheid. Dát de Bijbel oog voor schoonheid heeft, voor het zien van schone vormen en kleuren lijkt me zonneklaar (Vgl. Psalm 45 : 12, Spr. 6 : 25, Spr. 31 : 30, Jes. 3 : 24, 33 : 17, 44 : 13, Ez. 28, Hos. 10 : 11, Zach. 9 : 17 etc.).

In het Hooglied vinden wij een welsprekend loflied op de prachtige schoonheid van de schepping en van de mens. Hier wordt volop genoten (zintuiglijk) en er wordt niet preuts of achterbaks over gedaan – maar het is dan wel een genieten dat wordt geboren uit oprechte en waarachtige liefde. Het is de liefde tot God en tot de (mede)mens die bepalend is voor het zien van de schoonheid aller dingen, in hun geschapenheid, in hun

menselijkheid en in hun schone VORM. Daarom is het Hooglied geen platvloers hedonisme, waarbij de man en vrouw aan hun seksuele trekken komen, in elkaar opgaan, maar staat dit op een veel hoger plan omdat de samenhang met de betrokkenheid op God hierbij centraal staat. Als in het Hooglied 7 : 1 staat: Hoe schoon zijn uw schreden in de sandalen vorstendochter! De welvingen van uw heupen zijn als sieraden, werk van meesterhanden, dan wordt hierin toch de schepperhand van God bezongen in navolging van wie wij slechts kunnen en mogen scheppen en vormgeven. Op analoge wijze lezen wij in Hebreëen 11 : 10 dat Abraham door het geloof de stad met fundamenten verwachtte, waarvan God de ontwerper en bouwmeester is.

De bijbelse norm voor schoonheid ligt derhalve niet op het puur esthetische vlak, maar ligt dieper verankerd in de innerlijke schoonheid die uitstraalt, méétrilt en méékomt in de uitwendige schoonheid, maar daar zeker niet los van staat, laat staan daar boven uit komt. Er is geen sprake van een vergeestelijkte, platonische schoonheid.

Heel illustratief blijkt, dat in Ezechiël 28 : 12 waar staat: Volmaakt zijt gij van gestalte, vol van wijsheid, volkomen schoon – waarmee m.i. het samengaan van wijsheid (vreze des Heren) en schoonheid wordt uitgedrukt. Wellicht is daarom de kern van het esthetische eerder met heerlijkheid aan te duiden dan met schoonheid, omdat in het begrip heerlijkheid ook is van de waarheid Gods verankerd ligt die ook wel eens gruwelijk en afstotend ECHT kan zijn. Heerlijkheid in zijn voleinding echter kan slaan op schoonheid die eerst in het Nieuwe Jeruzalem zal worden aangetroffen. Tenslotte nog iets algemeen, dat eigenlijk betrekking heeft op onze reformatorische beleving van het geloof, en wel de nadruk op het woord dat in onze erediensten té eenzijdig geaccentueerd wordt.

De Bijbel is m.i. niet alleen het boek van Het Woord, of van menselijke woordkunst, hetzij gesproken of gezongen, maar ook van beelden, van het meer kan functioneren. Het is toch opvallend hoe vaak onze Here Jezus beeld. Wij moeten het woord niet verabsoluteren zodat het beeld niet Christus gebruik maakt van beelden als Hij het Koninkrijk Gods ter sprake brengt. Het zaad in de akker, het mosterdzaadje, de verborgen schat in de akker, de wijngaard, het sleepnet, de vijgeboom, het bruiloftsmaal, de talenten, de verloren zoon, het verloren schaap, de onrechtvaardige pachter, de wijze en dwaze maagden, de koopman die naar paarden zocht, en tenslotte het kind.

Het zijn beelden die heel functioneel, heel VEELZEGGEND gekozen zijn, zonder omhaal van (veel) woorden tot in de kern van de zaak doordringen!

De beelden zijn begrijpelijk en verstaanbaar voor mensen omdat zij ziende niet zien en horende niet horen, d.w.z. over onvoldoende onderscheidingsvermogen beschikken om de zaken waarover Jezus spreekt te doorzien.

Wat verder te denken van de droombeelden en visioenen der profeten en niet in het minst het boek der Openbaringen zelf. God spreekt wel degelijk ook door beelden en de Bijbel is een boek waarin soms uiterst „beeldende” taal wordt gebruikt. Daarom kom ik terug op mijn stelling in het begin, namelijk dat wanneer de mens als totaliteit, als individu dat op verscheidene niveau's functioneert en zijn zintuigen gelijkelijk laat spreken en gelden, God geheel en al wil dienen, hij zeker ook zijn zintuigelijkheid en beeldend vermogen niet kan missen en daarom ook niet mag negeren. Daarom moeten wij niet alleen de woordkunst, de dichtkunst en literatuur, maar ook de beeldende kunst(en) in ons leven betrekken.

Wij mogen de huidige afgodische richtingen en trends in de kunst kritisch bezien en veroordelen, maar moeten niet daarom *de kunst als zodanig* en als potentiële *mogelijkheid* – notabene óók artistieke talenten zijn van God gegeven – de pas afsnijden. En zelfs bij de moderne kunst is het nog zo dat het principe dat Groen van Prinsterer op de Franse Revolutie toepaste ook hier van kracht is, namelijk dat er niet ENKEL slechts uit voort is gekomen. Ook voor dát goede b.v. de ontsluiting van de beeldende middelen, de beeldtaal zelf – ook al is het weinig – moeten wij onze ogen niet sluiten. Het is helaas maar al te vaak waar dat de heidenen ons in kundigheid op veel gebieden vóórgaan en dat wij veel van hen kunnen leren. Het gaat erom dat wij die kundigheid niet verachten, maar tegelijkertijd scherp onderscheiden vanuit welke mentaliteit en doelstelling wordt gewerkt.

Nog beter zou het zijn als chrisenen niet achter de ontwikkelingen zouden aanlopen, maar dat hun geestelijke wapenrusting en hun kwalitatieve mens-zijn hen in staat zou stellen baanbrekend werk te verrichten ten behoeve van Gods Koninkrijk en tot behoud van vele mensen die God niet kennen maar zouden kunnen kennen. Maar dat is een pretentie die wij niet op grond van ons eigen kunnen en onze eigen talenten mogen koesteren. Het ging mij erom aan te tonen dat kunst intrinsiek tot het leven geordend, beheerst en gesystematiseerd wordt, de kunst als het terrein waarop het leven intensief beleefd, ervaren wordt en gestalte krijgt, en de religie als het terrein waarin het leven zijn uiteindelijke bestemming vindt – in de directe relatie met onze Here God – dan heb ik niets anders willen zeggen dan dat wij geen van deze sectoren kunnen missen, en dat geen enkele sector over de andere mag heersen of voor zichzelf zou mogen opeisen. Dankzij deze terreinen – heel generaliserend gesproken krijgt het menselijk leven zijn beslag, mogen wij daar dankbaar voor zijn, en mogen wij ons daarin uiten.

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

De engel van Amersfoort

In de delen 7 en 8 van 'Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog' vertelt Dr. L. de Jong van de hulp die tijdens de tweede wereldoorlog aan gevangenen werd geboden.

Ik wil enkele regels citeren:

„De gevangenen in de gevangenis- sen in Nederland ontvingen tot begin '43 slechts heel af en toe pakketten, maar nadien verscheen in de meeste gevangenis- sen regel- matig een zuster van het Neder- landse Rode Kruis, mevrouw Van Overeem (de 'Blonde' of de 'Witte Engel'), die, van cel tot cel gaand, pakketten kon uitreiken waarin zich o.m. een aantal gesmeerde en dik- belegde boterhammen bevond. Die regelmatige pakketten waren de gevangenen even welkom als de incidentele voordien ...”

Het lijkt allemaal zo eenvoudig, maar deze hulpverlening kostte heel wat moeite. Niet alleen wat betreft het krijgen van vergunningen voor dit werk, maar vooral ook het ermee doorgaan. Bij deze hulp- verlening nam mevrouw Van Overeem een belangrijke plaats in. Ze werd in 's-Hertogenbosch geboren en hertrouwde in 1942 na een mis- lukt huwelijk met de in Zaltbommel geboren Haagse arts Van Overeem. Het is goed elkaar van tijd tot tijd eens aan de vaak stille werksters en werkers uit de oorlog te herinneren. Els van Overeem-Ziegenhardt is een aantal weken geleden gestorven en in Zaltbommel begraven. Op zulke momenten herinner je je opeens weer van alles.

Ze werd een 'engel' genoemd en dat was niet voor niets. Ze was in de oorlog lange tijd de enige die dit hulpverlenend werk voor gevan- genen deed, ze heeft zich er volle- dig voor ingezet. In het jaar 1944 b.v. bracht ze elke donderdag 1350 pakketten naar de gevangenis in Scheveningen.

Ze kwam ook in Amersfoort. De Eindhovense journalist S. H. A. M. Zoetmulder vertelde hierover on- langs het volgende:

„Dat was ze dus: mevrouw Van Overeem – we hadden al veel van haar gehoord, maar haar nog nooit gezien en nu kwam zij opeens door het prikkeldraadhek naast de be- ruchte Rozentuin het Häftling- gedeelte van het Polizeiliches

Durchgangslager Amersfoort bin- nen. Niet groot van gestalte, een donkerbruin mantelpakje met dito baret, klare en onderzoekende ogen in een gezichtje met een opvallend mooie teint. Ook dáár had het clubje gijzelaars wel oog voor. Commandant Berg wist niet goed wat hij met het gezelschap aan- moest, maar hij liet het met rust. Mevrouw Van Overeem trachtte Berg te bewegen de grote auto vol boterhammen van de „smeer- stations” uit te delen aan de Häft- lingen, maar dat weigerde hij. Heel de zending moest naar de nog amper ingerichte kopbarak van de gijzelaars met de vooringang aan de appèlplaats. Die barak had evenwel ook een achterdeur, niet zo in het gezicht liggend, en daar hebben de nieuwe bewoners toen maar zoveel mogelijk hongerige gevangenen aan voedzame boter- hammen geholpen. Mocht dit een materiële „versterking van de in- wendige mens” heten, de mentale versterking was toen al een paar jaar eerder begonnen, doordat me- vrouw Van Overeem kans had gezien tot bepaalde gevangenis- sen door te dringen. Bij het uitreiken van de goede gaven (waarbij spre- ken streng verboden was) zag zij wel kans langs de bewaker heen een veelzeggend-bemoedigende blik de hulpeloze ontvanger toe te stu- ren. Dat deed me vaak nog meer dan het welkome pakje, zouden later gevangenen dankbaar verkla- ren. Niet overal werd zij met haar helpers toegelaten, maar daar waar het wel kon, bracht zij een dienst- van-zekerheid: er wordt nog aan jullie gedacht!”

Zoetmulder besloot als volgt:

„In de moeilijkste bezettingsjaren heeft zij gedaan wat haar hand vond te doen en haar inventieve geest kon bedenken: voor honder- den hulpe- en rechtelozen. In de herinnering van hen en hun gezin- nen aan deze tijden – waarvan de jongere generatie zich geen voor- stelling kan vormen – neemt zij een blijvende plaats in van dankbaar- heid en bewondering!”

Doen wat je hand vindt om te doen. Zó zijn velen in de oorlog bezig geweest en het is goed om dat te onthouden en door te geven aan de jongeren.

Heerenveen — Het kerkgebouw aan de Kerkstraat van de Ned. Geref. Kerk te Heerenveen is verkocht aan de burger- lijke gemeente en zal daarna afgebro- ken worden. Met ingang van zondag 4 januari zullen de diensten worden ge- houden in de Ned. Herv. Kerk aan de Fok te Heerenveen. De aanvangstijden zullen zijn: van 4-1 t/m 10-5: 9.15 uur en 16.30 uur. Van 10-5 t/m 20-9: 10.15 uur en 19.00 uur.

Zoals een vader liefdevol zijn armen slaat om zijn kind, omringt ons met erbarmen God onze Vader, want wij zijn van Hem.
Hij die ons zelf uit aarde heeft Hij weet, dat wij, uit stof genomen, aan 't licht gekomen, slechts leven op de adem van zijn stem.

Ps. 103

Met dankbaarheid aan God, die alles schiep, berichten wij U de geboorte van een zoon en broertje

Aldert

Henk en Geja Veldman-Holwerda
Alies

6 januari 1981
Rijksweg 171 - 9792 PD Ten Post

VERSCHEENEN :

J E S A J A
door **Ds. C. Vonk**

304 bladzijden - Prijs f 47,50

Gaarne zenden wij U een volledig prospectus over de delen die in de reeks „De Voorzeide Leer” reeds verschenen zijn.

Lieboek & Hooijmeijer b.v.
SINGEL 55 - BARENDRECHT
POSTREKENING 216828

*U bent van harte welkom
op het*

Goud- en Zilversmidatelier

„DE VLINDER”

Hanna de Miranda,
Maartensgat 21,
3311 CK Dordrecht

PLAATS

UW FAMILIEBERICHTEN
IN DIT BLAD !

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken en folders

is uw adres
DRUKKERIJ „STEENBERGEN”
Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

Te koop:

2 BOXEN - 70 Watt - SOLINA

Met ingebouwde versterker.
Bestemd voor een elektronisch orgel.
Erg geschikt voor kerkzaal.

J. Meyer
Stickerstraat 17 - 7721 DN Dalfsen
Tel. 05293-1962

**Vriendelijk verzoek om uw
ADVERTENTIES
SCHRIFTELIJK
OP TE GEVEN !!!**

Uiterlijk dinsdagmorgen, 10 uur, dient de tekst in ons bezit te zijn. Foto's en tekenwerk voor het maken van cliché's dienen 1 week voor de plaatsingsdatum ter drukkerij te zijn.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

**Kerknieuws en berichten over
kerkelijke/christelijke activiteiten
te zenden naar:**

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

Werken in stilte voor Christenen in Oost-Europa

De stichting OOSTEUROPA KONTAKT stelt zich ten doel hulp te verschaffen aan de broederschap in Oost Europa, mede op basis van Galaten 6 vers 10:

„... Zo dan terwijl wij tijd hebben,
laat ons goed doen aan allen,
maar meest aan de huisgenoten des geloofs...”

Dit betekent, het doen drukken en verspreiden van de Bijbel en alle andere middelen, die voor de verklaring van Gods Woord dienstig zijn. Voorts het periodiek verschaffen van informatie over de situatie van de Kerk en de Christenen in Oost-Europa, via het blad „Woord op Weg”. Dit tweemaandelijks verschijnend blad wordt aan belangstellenden beschikbaar gesteld. Er zijn geen kosten aan verbonden!

De stichting OOSTEUROPA KONTAKT zoekt vrijwilligers, enthousiaste en gemotiveerde broeders en zusters, die bereid zijn om een hulpverleningscomité te vormen!

Het beoogde doel is broeders en zusters op plaatselijk en/of regionaal niveau te confronteren met de dikwijls zo moeilijke situatie, waarin de broederschap in Oost-Europa verkeert.

Voor nadere gedetailleerde informatie kunnen belangstellenden de brochure:

**„WERK IN STILTE VOOR CHRISTENEN
IN OOST-EUROPA”**

bij het secretariaat van de stichting O.E.K. gratis bestellen. Deze brochure bevat een aantal tips en suggesties voor reeds bestaande en nog op te richten hulpverleningscomité's! Ook kunt U telefonisch met ons contact opnemen.

korrespondentie-adres

stichting OOST EUROPA KONTAKT
postbus 233
6880 AE VELP
Tel. 05230 - 2951 en 085 - 649908

Opbouw-uitgaven

Door het invullen en opsturen van onderstaande bestelbon kunt u verschillende door „Opbouw” uitgegeven en binnenkort uit te geven brochures bestellen. Alle prijzen zijn exclusief portokosten! De ingevulde bon kunt u in een open envelop zonder postzegel sturen naar:

Administratie Opbouw,
Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum.

Tegelijk met de toezending van de bestelde uitgaven ontvangt u een accept-girokaart met daarop het verschuldigde bedrag vermeld.

Gaarne ontvang ik:

- ex. Prof. C. Veenhof, Jona (Hulp bij Bijbelstudie) à f 1,50
- ex. Drs. H. de Jong, Ongehuwd samenwonen à f 2,60
- ex. Prof. Dr. B. Goudzwaard, Drs. H. de Jong en Prof. Dr. Ir. E. Schuurman, Het kernwapenvraagstuk (48 pag.) à f 2,50
- ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij Bijbelstudie) (plm. 194 pag., gebonden uitgave) à f 10,—

Naam:

Adres:

Woonplaats (postcode)

Handtekening: